

VAASAN RANTAMYLLY

Rakennusten uudiskäytön ja teollisuusperinnön näkökohtia

Tuija Mikkonen

Höyrymylly on seissyt Vaasan sisäsataman tuntumassa vuosikymmeniä, vanhimmat rakennukset jo yli 120 vuotta. Myllytoiminnan päätyttyä maaliskuussa 1992 on valtaosa rakennuksista jäänyt tyhjilleen. Uudiskäytön mahdollisuuksista on vuosien kuluessa tehty useita suunnitelmia. Päätöksentekoa ovat kuitenkin viivästyttäneet muunmuassa asemakaavan muutokset ja niihin kohdistuneet valitukset. Osa rakennuksista tultaneen purkamaan, osa muutetaan uudiskäyttöön soveltuvaksi. Itse myllytoiminnan historia on kuitenkin unohtumassa rakennussuojelukeskustelun jalkoihin.

Toiminta Rantamylyssä alkoi vuonna 1876

Vaasan teollisuuden veturina toiminut apteekkari August Alexander Levón (1820–1875) aloitti vuonna 1849 höyrymyllyn toiminnan Vanhan Vaasan alueella. Vuonna 1852 tapahtuneen tuhoisan palon jälkeen Vaasan kaupunki siirrettiin nykyiselle paikalleen.

Palon jälkeen halusi Levón siirtää myllyn uuteen kaupunkiin ja vuonna 1874 hän saikin maistraatilta suostumuksen siirtoon. Rantakadun myllyalueen¹ vanhin rakennus on lääninarkkitehti C.A. Setterbergin vuonna 1857 A.A. Levónille suunnittelema tiilinen asuinrakennus, joka valmistui vuosina 1860–1861. Julkisivun rytmitys ja muototiilien käyttö rakennuksen ulkopinnoissa antaa ilmeikkään vaikutelman tästä linnamaisesta rakennuksesta. Vuonna 1935 rakennus muutettiin arkkitehti W.G. Palmqvistin suunnitelmien mukaan Vaasan Höyrymylly Osakeyhtiön konttoritiloiksi.

Asuinrakennuksensa pohjoispuolelle Rantakadun varteen rakensi Levón vuonna 1864 suolaamon, jonka hän kymmenen vuotta myöhemmin muutti myllyn käyttöön

soveltuvaksi. Rantakadulle myllyn eteläpuolelle rakennettiin lisäksi vilja- ja jauhovarastot sekä Museokadun puolelle kone- ja pannuhuone savupiippuineen. Höyrykone ja myllykoneisto tilattiin tukholmalaiselta J. & C.G. Bolinderilta.

Levónin kuoleman jälkeen perustivat hänen perillisensä ja joukko liikemiehiä Vaasan Höyrymylly Osakeyhtiö Wasa Ångkvarns Aktiebolagin vuonna 1876. Uudessa myllyssä jauhettiin ruista 100 hevosvoiman höyrykoneen voimalla viidellä kiviparilla.

Laajennuksia 1890-luvulla

Vuonna 1889 tuhoutuivat tulipalossa sekä myllyosasto että viljavarasto. Tuhoutuneiden rakennusten paikalle rakennettiin aiempien piirustusten mukaan uusi mylly, joka aloitti toimintansa 1. huhtikuuta 1891. Voimalläänä käytettiin 500 hevosvoiman höyrykonetta.

Vuoden 1890 jälleenrakennussuunnitelmaan liittyi myös elevaattoritorni ja kuljetussilta, joiden avulla vilja voitiin siirtää koneellisesti suoraan laivoista siiloihin. Puinen torni rakennettiin vuonna 1891, mutta huonon perustuksensa vuoksi se

jouduttiin rakentamaan uudestaan vuonna 1908, jolloin ulkonäkö muuttui pelkistetyemmäksi. Viisikerroksisen tornin kolmannelta kerroksesta on yhteys esipuhdistamoon 64 metriä pitkää käytävää pitkin. Elevaattoritorni on Pohjanmaan museon inventointiraportin mukaan valtakunnallisestikin ainutlaatuinen.²

Vaasan mylly teollisen viljanjauhatuksen uranuurtaja

1920- ja 1930-luvuilla Vaasan Höyrymyllystä kehittyi valtakunnallinen suuryritys ja teollisen vehnäjauhatuksen uranuurtaja maassamme. Vuonna 1925 siirryttiin myllyllä sähkön käyttöön voimanlähteenä. Vuosina 1928–1929 korotettiin Rantakadun varrella sijaitsevaa varistorakennusta ja siilo-osastoa. Laajennuspiirustukset laati arkkitehti W.G. Palmqvist, joka suunnitteli huomattavan osan Rantamyllyn uudis- ja lisärakennuksista 1920-luvun lopulta aina 1950-luvulle.

1930-luvun uudisrakentamisen yhteydessä purettiin Museokadun varrella sijainneet voimalaitos, savupiippu sekä korjauspaja. Tilalle rakennettiin vuonna 1933 seitsenkerroksinen vehnämylly Palmqvistin suunnitelmien mukaan. Vehnämyllyn julkisivut ovat tiiltä, kantavat rakenteet valurautaa ja välipohjat puuta. Rakennus sijaitsee myllyalueen pohjoisosassa osittain myöhemmin rakennettujen betonisiilojen katveessa. Korttelin pohjois-eteläsuunnassa kulkevan palokadun varrelle rakennettiin varastorakennus (1934, 1936) ja myllin piha-alueelle autotalli (1936). Rantakadun varteen tehtaan portin pieleen rakennettiin vahvistestarin koppi (1936).

1930-luvun laajennuksiin kuului myös Palmqvistin suunnittelema tiilisiiloston korotus (1938). 41 metrin korkuisena ja 13-kerroksisena tiilisiilot saivat nykyisen ulkoasunsa. Pohjanmaan museon tekemän selvityksen mukaan rakennus on sekä rakennushistoriallisesti että ympäristönsä kan-

Viljalaiva ankkuroituna elevaattoritornin edustalle lastin purkua varten. Kuva Pohjanmaan museon arkisto.

nalta arvokas ja sen merkitys koko myllykompleksin merelle näkyvälle julkisivulle on ilmeinen.

Elevaattorikäytävän alapuolelle rakennettiin vuonna 1954 rakennusmestari Kurt Rudan suunnittelema aaltopellillä vuorattu varastorakennus. Tämä lienee sekä arkkitehtonisesti että esteettisesti eräs kyseenalaisimpia rakennuksia alueella. Se kuvastaa kuitenkin hyvin teollisuusarkkitehtuurin laajaa kirjoa ja tukee omalta osaltaan kokonaisuutta.

Betonisiilot ja viimeisimmät rakennusvaiheet 1960- ja 1970-luvuilla

Paljon keskustelua herättäneet ja koko Rantamylyn aluetta massiivisuudellaan hallitsevat betonisiilot suunnitteli W.G. Palmqvist. Siilot rakennettiin kaupungin ja yhtiön välisen maa-alueiden vaihdon seurauksena alkuperäisen höyrymyllyn tontin pohjoispuolelle. Ennen betonisiilojen rakentamista Museokadulta oli suora yhteys rantaan. Nyt siilot katkaisivat tämän yhteyden. Kaksi ensimmäistä kolmen siilon riviä rakennettiin vuonna 1958, seuraavat kolme riviä vuonna 1959 sekä viimeinen rivi vuonna 1963. Siilorakennuksen kokonaiskorkeus on 45,17 metriä merenpinnasta, josta siilojen osuus on 35,5 metriä. Siilot rakennettiin liukuvalumenetelmällä. Teknisesti ja työllisesti betonisiilot kuvastavat hyvin aikansa teollisuusrakentamista.

Vuosina 1964–1965 rakennettiin Koulukadun puolelle betonirakenteinen tuotevarasto ja makaronitehdas. Rakennukset sulki korttelin pohjois-eteläsuunnassa kulkevan palokadun. Julkisivut katettiin tiilellä ja mineriittilevyllä. Vuonna 1976 tehtaalla sattuneen tulipalon jälkeen riisi- ja kauramylyt rakennettiin uudestaan vuosina 1977 ja 1979.

Uudiskäyttösuunnitelmat ja suojele myllytoiminnan päätyttyä

Myllytoiminnan päätyttyä Vaasan Rantamylyssä maaliskuussa 1992 jäi suuri osa kiinteistön noin kahdestakymmenestä raken-

Vehnämyllyn seulaosasto tyhjiillään. Kuva Tuija Mikkonen.

nuksesta tyhjiilleen. Kiinteistöissä toimii nyt noin 90 yhteisöä tai yksityistä vuokralaista. Lähinnä alakerran tilat ovat käytössä.³

Vuonna 1992 Vaasan Opiskelija-asuntosäätiö (VOAS) sekä kaksi Vaasan kaupungin omistamaa kiinteistöyhtiötä ostivat Rantamylyn kiinteistöt 25 miljoonalla markalla. Alueen uudiskäytöstä valmistui Arkkitehtitoimisto Gerd Hytönen Oy:n suunnitelma, jonka mukaan osa alueesta aiottiin käyttää asuinrakentamiseen, osa toimisto- ja näyttelytiloiksi. Betonisiiloihin suunniteltiin opiskelija-asuntoja, joita varten siilojen julkisivuihin olisi avattu vertikaaliset ikkunanauhat.⁴

Uudiskäyttösuunnitelmien toteuttaminen edellytti teollisuuskäyttöön merkityn tontin asemakaavan muutosta. Asemakaavan muutosehdotuksesta tehtiin kaksi valitusta. Rantamylyn lähistöllä sijaitsevien asunto-

yhtiöiden tekemässä valituksessa nähtiin VOAS:n suunnitelmien johtavan alueella liian suureen käyttöasteeseen. Ympäristöministeriö hylkäsi valitukset maaliskuussa 1997. Näin kaavamuutos oli ollut vireillä jo viisi vuotta. Ympäristöministeriön päätöksestä valitettiin Korkeimpaan hallinto-oikeuteen, joka 9. maaliskuuta 1998 hylkäsi valituksen. Alueella on voimassa 24. maaliskuuta 1997 vahvistettu asemakaava nro 788 sekä ympäristöministeriön 8. marraskuuta 1995 vahvistama osayleiskaava.⁵

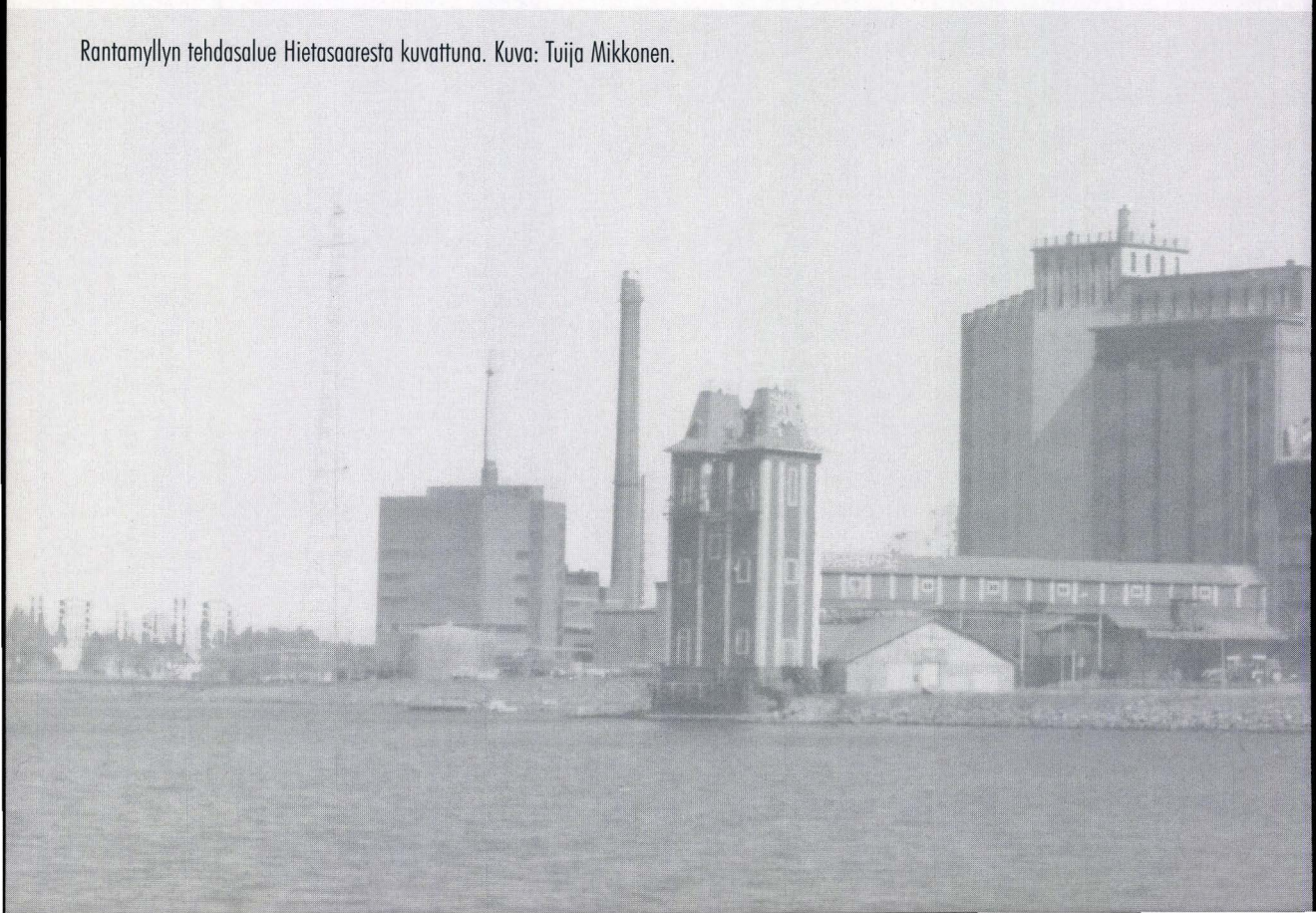
Vuoden 1997 asemakaavassa osa rakennuksista on merkitty suojeltaviksi. Suojelu koskee lähinnä Rantakadun puoleisia rakennuksia, vehnämyllyä ja entisen palokadun varrelle rakennettuja rakennuksia. Elevaattoritorni kuljetuskäytävineen, konttorirakennus ja vahtimestarin koppi on suojeltu asemakaavassa merkinnällä sr-3 ja muut suojeltavat rakennukset merkinnällä sr-4. Suuri osa myllykiinteistöstä on kuitenkin suojelumääräysten ulkopuolella. Näitä ovat mm. sisäpihan pohjoisosaan useassa vai-

heessa rakennetut mylly-, varasto- ja pakkausrakennukset (varhaisimmat rakennusvaiheet vuodelta 1877, viimeisimmät 1978), pihalla sijaitseva autotalli (1936), rannassa sijaitseva peltinen varasto (1954), betonisiilojen takana sijaitseva lämpökeskus (1959) sekä Koulukadun puolella sijaitsevat tuotevarasto (1964) ja makaronitehdas (1965).⁶

Aika on rahaa betonisiiloissa

Vielä vuoden 1998 maaliskuussa näytti VOAS:n suunnitelmat opiskelija-asuntojen rakentamiseksi betonisiiloihin täysin varmalta. Siilojen muuntamisen asunnoiksi laskettiin maksavan 50–70 miljoonaa markkaa.⁷ VOAS oli kuitenkin menettänyt sievoiset summat rahaa korkomenoihin odotellessaan asemakaavamuutoksen hyväksymistä. Nyt VOAS onkin jo halukas luopumaan siiloista, mikäli saa niistä pyytämänsä hinnan.⁸

Rantamylyn tehdasalue Hietasaaresta kuvattuna. Kuva: Tuija Mikkonen.

VOAS:n toimitusjohtaja Jorma Vehkaperä pitää tilannetta betonisiilojen kohdalla avoimena. Artikkelin kirjoitusaikana toukokuussa hän esitti kolme vaihtoehtoa betonisiilojen kohtalosta: VOAS rakentaa niihin opiskelija-asuntoja, muita asuntoja tai myy ne kokonaan.⁹ Harry Schaumans stiftelsen toimitusjohtaja Kaj Ericsson on esittänyt säätiön olevan kiinnostunut siiloista, mutta vain purkamistarkoituksessa.¹⁰

Pohjanmaan museon museotoimenjohtaja Nils Erik Villstrand näkee betonisiilojen osalta kaksi vaihtoehtoa: joko ne puretaan tai ne säilytetään monumenttina kunnallisesta päätöksenteosta. Hänen mukaansa betonisiilosto on huono esimerkki liikelämän määräysvallasta kunnallispolitiikassa. Henkilökohtaisesti Villstrand haluaisi betonisiilot pois ja palauttaa siltä osin Rantamylyn alueen 1950-luvun alun tilanteeseen.¹¹ Mikäli betonisiiloja tarkastellaan ilman arvolatautuneita mielipiteitä, voidaan siilojen rakennusprosessin todeta mitä

parhaimmalla tavalla ilmentävän liikelämän toimintamekanismeja.

Rantamylystä korkeakoulukampukseksi?

VOAS:n ja Vaasan kaupungin mielenkiinto Rantamylyn kiinteistöjen muuntamisesta uudiskäyttöön oli taloudellisista syistä laskenut, ja heinäkuussa 1998 allekirjoitettiin alueen myynnistä esisopimus. Myyjänä oli Kiinteistö Oy Vaasan Myllynranta Fastighets Ab, jonka puolestaan omistavat VOAS (55%) ja Vaasan kaupunki (45%). Ostajina olivat kaksi säätiötä: Stiftelsen för Åbo Akademi ja Harry Schaumans stiftelse. Esisopimuksen kauppasumma oli 24,4 miljoonaa markkaa ja sopimus koski Vaasan Rantamylyn maapohjaa ja rakennuskantaa. Kaupan ulkopuolelle jäivät kuitenkin betonisiilot, sen takana oleva lämpökeskus ja rannassa sijaitsevat elevaattoritornit kuljetuskäytävineen. Ostajien tarkoituksena oli

Jauhosäkkien käsittelyä tuotevarastossa. Kuva: Pohjanmaan museon arkisto.

vuokrata valtaosa tiloista Österbottens Högskola'n¹² käyttöön, joka näin voisi keskittää toimintansa yhtenäiselle kampusalueelle nykyisen 12 toimipisteen sijasta.¹³

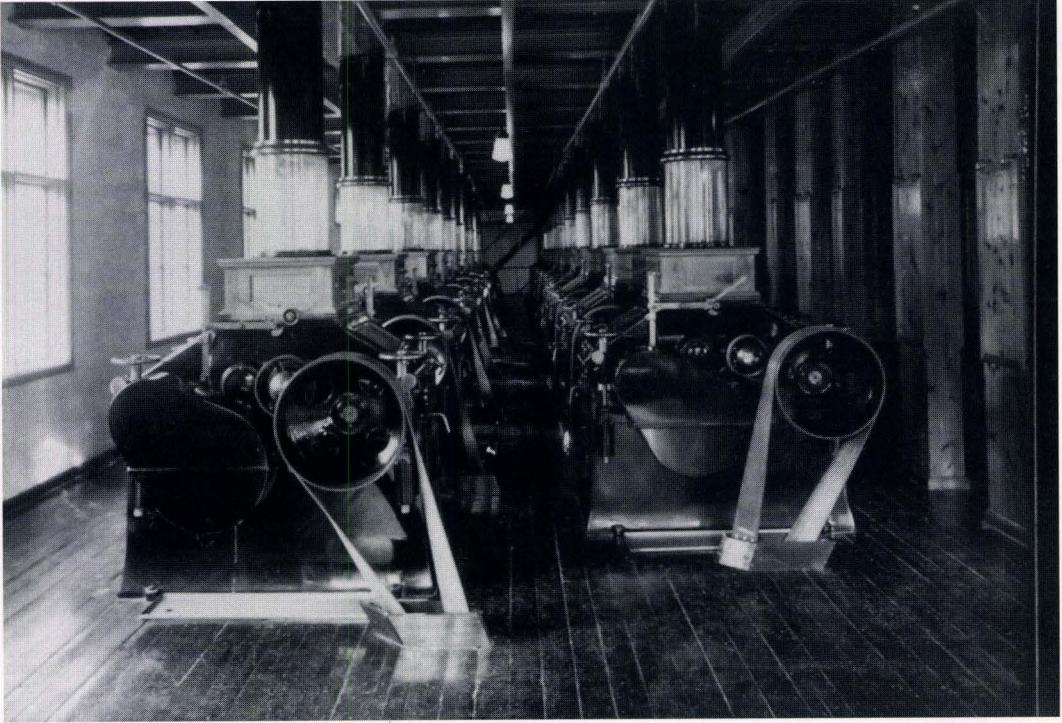
Syksyllä 1998 julkistivat kyseiset säätiöt suunnittelukilpailun Rantamylyn tehdasalueesta. Kilpailuaika päättyi 10. helmikuuta 1999. Aatekilpailussa haettiin ehdotusta vuokra- asuntojen ja Österbottens högskola'n tilojen sijoittamiseksi Rantamylyn tehdasalueelle. Tiloihin tuli kilpailuohjelman mukaan sijoittaa korkeakoulun hallinto, kaksi tiedekuntaa, Mediacity, täydennyskoulutuskeskus, opetus- ja auditoriotilat, ravintola ja ylioppilaskunta. Pääosa tiloista tuli sijoittaa vanhoihin tehdasrakennuksiin. Myös uudisrakentaminen ja olemassaolevien rakennusten purkaminen sallittiin. Kilpailuun saatiin yhteensä 33 ehdotusta. Kilpailun voitti QUAD Arkkitehtiryh-

mä Oy (arkk. Juha Huttunen, arkk. SAFA Ilkka Laitinen, arkk. SAFA Mikko Metsähonkala, arkk. SAFA Jari Viherkoski) Helsingistä.¹⁴

Arkkitehtikilpailun tuloksena uusi suunnitelma

Arkkitehtikilpailun voittaneessa ratkaisussa alue on jaettu Rantakadun puoleisiin teollisuusrakennuksiin sijoitettaviin julkisiin toimintoihin ja Koulukadun varrelle sijoitettaviin asuinuudisrakennuksiin. Setterbergin asemakaavan (1855) mukainen palokatu avattaisiin purkamalla makaronitehdas (1965) ja tuotevarasto (1964). Palokatu jakaa suunnitelmassa em. julkiset toiminnot ja asumisen omiksi kokonaisuuksikseen.

Vanhan 13-kerroksisen tiilisiiloiston (1874/1929/1938) merelle avautuva julkisivu säilyy ehdotuksen mukaan alkuperäisenä,

Vuonna 1933 valmistuneen vehnämyllyn jauhatusosasto. Kuvassa näkyviä valssituoleja on tallella vielä kaksi kappaletta. Kuva: Pohjanmaan museon arkisto.

sillä siihen sijoitettavat opetus- ja studiotilat eivät vaadi ikkunoiden avaamista siiloston seinään. Ongelmallinen pysäköintitilojen sijoittaminen on voittaneessa ehdotuksessa ratkaistu asuinrakennusten alle sijoitettavalla pysäköintilaitoksella.¹⁵

Suunnittelukilpailun julistaneet säätiöt ovat päättäneet jatkaa alueen suunnittelua voittaneen ehdotuksen pohjalta. Suunnitelman toteuttaminen edellyttää jälleen asemakaavan muutosta. Muutoshakemus on jo jätetty viranomaisille.¹⁶ Asemakaavaa muutettaessa suojelumääräysten muutos on mahdollista.

Rantamylyn rakennusten suojelunäkökohtia

Pohjanmaan museon vuonna 1992 laatiman rakennushistoriallisen selvityksen mukaan¹⁷ Rantamyly on kokonaisuutena sekä histori-

allisesti että kulttuurihistoriallisesti merkittävä. Useat eriaikaiset rakennukset muodostavat selvityksen mukaan mielenkiintoisen kokonaisuuden, jossa jokainen osa on tärkeä. Rantamyly antaa mainion kuvan maamme myllyjen rakentamistavasta pitkällä aikavälillä. Jäljellä ovat esimerkiksi niin vuonna 1929 rakennetut tiilisiilot kuin 1950–60 -lukujen vaihteessa rakennetut betonisiilot, mikä mahdollistaa rakennusmenetelmien vertailun. Ympäristöministeriön vuonna 1988 teettämässä selvityksessä Vaasan Höyrymylly on luokiteltu kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi teollisuusrakennukseksi.¹⁸

Kirjava rakennuskanta nivoutuu mielenkiintoiseksi kokonaisuudeksi, jossa jokainen osa on tärkeä myös kokonaisuuden kannalta. Rantamyly elevaattoritorneineen on muotoutunut eräänlaiseksi Vaasan kaupungin tunnusmerkiksi. Myllynäkymä

Pohjoiselta Kaupunginselältä on merikaupungille leimaa-antava.

Teollisen toiminnan päätyttyä ei massiivisia teollisuuskiinteistöjä voi muumioida sellaisenaan. Ne voidaan säilyttää vain, mikäli niihin voidaan sijoittaa järkeviä ja taloudellisesti kannattavia toimintoja. Käytännössä tämä tarkoittaa lähinnä rakennusten kuorien säilyttämistä. Sisätiloja on yleensä muutettava melkoisesti. Osaltaan sisätilojen muutoksiin vaikuttavat erilaiset turvallisuus- ynnä muut määräykset. Usein tehdastiloja tosin muutetaan hyvinkin raskaalla kädellä vain siksi, että halutaan aikaansaada jotain uutta ja kaunista.

Myllytoiminta on niisanottua vertikaalista toimintaa eli tuotantoprosessi kulkee pystysuunnassa. Rakennukset ovat siis pinta-alaltaan suhteellisen pieniä, mutta

kokonaisvolyymiltaan suuria. Siilot ovat oivallisin esimerkki tästä. Vertikaalisuus aiheuttaa uudiskäytön kannalta omat haasteensa.

Rakennussuojelussa vaikuttavat hyvin voimakkaasti esteettiset näkemykset. Esimerkiksi Vaasan Rantamyllyn kohdalla tuskin kenenkään viranomaisen mieleen juolahtaisi säilyttää esteettisesti silmähivelevien puisten elevaattoritornien kyljessä sijaitsevaa aaltopellillä vuorattua jo hieman rähjäistä varastorakennusta (1954). Varasto on kuitenkin erinomainen esimerkki teollisuusrakentamisen laajasta kirjosta ja talouselämän toimintamalleista. Teollisuusrakennuksia on pystytetty hyvinkin lyhytnäköisesti tyydyttämään liike-elämän senhetkisiä tarpeita. Ratkaisut saatetaan toteuttaa nopeasti, halvalla ja pikaisella suunnit-

Rantamyllly koostuu eri aikana rakennetuista osista. Kuva Koulukadun puolelta. Vas. tuotevarasto (1964), pakkaamo (1934, 1964), jauhosiilot ja leivix-osasto (1940) sekä vehnämylly (1933, 1938, 1957, 1964). Taustalla tiiliset viljasiilot (1864, 1929, 1938) ja betonisiilot (1958, 1959, 1963). Oikeassa reunassa samassa korttelissa sijaitseva ns. maaherran asunto. Kuva: Tuija Mikkonen.

telulla. Tästä Rantamylyn peltivarasto on oiva esimerkki ja jo sen vuoksi säilyttämisen arvoinen.

Teollisuushistorian vaaliminen on muutakin kuin rakennussuojelua

Vaasan Rantamyly kuuluu 1800-luvulla syntyneeseen teollisuuteen, jolloin teollisuustoiminta keskittyi kaupunkien keskustoihin. Vaasan keskustassa toimi useita kymmeniä pieniä teollisuuslaitoksia. Höyrymylly oli suurin keskusta-alueen tehtaista.

Vaasan Rantamylyn kohdalla on tähän mennessä keskusteltu vain rakennussuojelusta, mutta itse teollisuushistorian tai työn historian säilyttäminen ja esittäminen ei ole tullut esille julkisessa keskustelussa. Vaasa oli vielä 1970-luvulla hyvin merkittävä ja monipuolinen teollisuuskaupunki. Kymmeniä teollisuuslaitoksia on suljettu, mutta tehtaiden toiminnan historiaa ei näy missään.

Kun myllytoiminta Rantamylyllä päättyi, poistettiin valtaosa koneista ja laitteista, suuri osa meni romuksi. Vehnämyllystä on säilytetty kaksi jauhatuksessa käytettyä valssituolia vuodelta 1933 muistona teollisen viljanjauhatuksen alkuvaiheista Suomessa. Viljavarastossa on tallella viljasäkkien siirrossa käytettyjä puurakenteisia kierrekuiluja. Joitakin laitteita on myös siirretty aikoinaan myllyllä toimineen pienen museon tiloista Pohjanmaan museon varastoihin.¹⁹ Ehkä Rantamylyn tiloihin voitaisiin sijoittaa teollisuushistoriasta ja myllyn työstä kertova museo. Jokaiseen tyhjentyneeseen tehdaskokonaisuuteen tulisi varata tilat kyseisen tehtaan toiminnasta kertovaa näyttelyä varten. Se lienee vähimmäisvaatimus teollisuushistorian tallentamisessa.

1 Rantamyly sijaitsee kaupungin keskusta-alueen pohjoisosassa Rantakadun, Museokadun, Koulukadun ja Kirjastokadun rajaamassa korttelissa. Betonisiilat sijaitsevat korttelin pohjoispuolella. Tiedot höyrymyllyn historiasta ja sen kiinteistöistä, mikäli muuta ei mainita, perustuvat seuraaviin lähteisiin: Vaasan mylly 1849–1949, Satavuotiaan kauppamylyn vaiheita, Vaasa, 1949; Öst, Susanne, 1992 Industribyggnader i Vasa II, Österbottens museum, Rapport 2, Vasa, ISSN 9786-3357; Öst, Susanne, 1993, Strandkvarnen i Vasa, En byggnadshistorisk utredning, Österbottens museum, VOAS, Kiinteistö Oy Klemetinkaari – Fastighets Ab Klemetinkaari, Januari 1993, Moniste.

2 Öst, 1993, s. 16.

3 Haastattelu 5.5.1999 Kosti Raunia, Kiinteistöaskeyhtiö Vaasan Myllynranta Fastighetsbolag, isännöitsijä.

4 Vasabladet (VBL) 27.3.1997; Rantamyly – Strandkvarnen, s.a., VOAS / Vaasan kaupunki – Vasa stad. Moniste.

5 Helsingin Sanomat (HS) 26.3.1997; VBL 27.3.1997; VBL 10.3.1998; Österbottens högskola i Strandkvarnen, Vasa, (ÖHS), 1998, Allmän idétväring, Yleinen aatekilpailu, 05.11.1998–10.2.1999, Tävlingsprogram, Kilpailuohjelma, s. 12.

6 Vaasan kaupunkisuunnitteluvirasto, Asemakaava 24.3.1997, 2 kaupungiosa, kortteli 3.

7 HS 11.3.1998; VBL 28.3.1998.

8 Näin toteaa Vaasan apulaiskaupunginjohtaja ja VOAS:n hallituksen puheenjohtaja Ilmari Heinonen. VBL 15.4.1999.

9 Haastattelu 10.5.1999 Jorma Vehkaperä, Vaasan Opiskelija-asuntosäätiö, toimintajohtaja.

10 VBL 15.4.1999.

11 Haastattelu 12.5.1999 Nils Erik Villstrand, Pohjanmaan museo, museotoimintajohtaja.

12 Österbottens Högskola on Åbo Akademin alainen kaksi tiedekuntaa ja täydennyskoulutuskeskuksen käsittävä korkeakoulu. Korkeakoulussa on noin 1600 opiskelijaa.

13 VBL 8.7.1998; ÖHS, 1998; Haastattelu Jorma Vehkaperä 10.5.1999.

14 ÖHS, 1998; Österbottens Högskola i Strandkvarnen, Vasa, (ÖHS) 1999, Yleinen aatekilpailu 05.11.1998–10.02.1999. Lehdistötiedote 13.4.1999. Moniste.

15 ÖHS, 1999.

16 VBL 14.4.1999; Haastattelu 10.5.1999 Jussi Hallasmaa, Vaasan kaupunkisuunnittelu, toimistoarkkitehti.

17 ÖST 1993.

18 Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt, 1989. (Laatinut Lauri Putkonen) Ympäristöministeriö. Helsinki.

19 Haastattelu 5.5.1999 Kosti Raunia.

Kirjoittaja FM, KTM Tuija Mikkonen tekee väitöskirjatutkimusta teollisuusarkkitehtuurista Helsingin yliopiston taiteiden tutkimuksen laitokselle taidehistorian opintoineen.

Email: tuija.mikkonen@upc.fi